

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

OMAISHOITAJALIITON LAUSUNTO luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Omaishoitajaliitto kantaa huolta lakiesitysten asianmukaisesta valmistelusta ja riittävistä vaikutusarvioinneista. Myös esitys indeksijäädetyksistä annetaan samanaikaisesti lukuisten ihmisten toimeentuloa heikentävien, ihmisoikeusherkkien, lakimuutosten kanssa.

Omaishoitajaliitto peräänkuuluttaa erilaisten asiakasryhmien ja elämäntilanteiden riittävän monipuolisia vaikutusarvioita. Ensisijaisten etuuksien leikkaukset lisäävät painetta turvautua toimeentulotukeen. Tämä on tukimuodoista kaikkein byrokraattisin ja kannustinloukuista pahin. Heikennykset tulevat myös heikentämään ostovoimaa yleisesti huonossa taloudellisessa tilanteessa.

Omaishoitajaliitto yhtyy mm. oikeuskanslerinviraston näkemykseen siitä, että vaikutusarviointia tulisi täydentää arvioimalla kattavammin ehdotuksen konkreettisia vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Omaishoitajaliitto muistuttaa valtiovaltaa myös perustuslain sekä ihmisoikeussopimusten luomista velvoitteista. Erityistä huomiota tulee kiinnittää riittävien sosiaalioikeuksien toteutumiseen, oikeuksien heikennyskieltoon sekä syrjinnänkieltoon. Vaarana on, että heikennykset kohdistuvat henkilöihin, jotka ovat valmiiksi heikommassa asemassa oman ja/tai läheisen vamman tai terveydentilan vuoksi.

OMAISHOITAJALIITON KANTA ERÄIDEN KANSANELÄKEINDEKSIIN JA ELINKUSTANNUSINDEKSIIN SIDOTTUJEN ETUUKSIEN JA RAHAMÄÄRIEN INDEKSITARKISTUKSISTA VUOSINA 2024–2027

Omaishoitajaliitto kantaa huolta yleisen ja eläkeläisten sosiaaliturvan kohtuuttomasta heikentymisestä. Esimerkiksi eläkkeensaajien asumistuki ehdotetaan nyt jäädytettävän. Silloin siihen voi kohdistua jopa yli 10 % heikennys ostovoimaan seuraavan 4 vuoden ajanjaksolla (2024–2027).

Vaikka lakiin on kirjoitettu raukeamismekanismi – reilu 11 % ylitys vuoden 2023 kansaneläkeindeksiin (pisteluku 2009 vrt. Pisteluku 1805), tämä edellyttäisi vähintään noin 4,2 % vuotuista indeksinousua, jotta lain soveltaminen päättyisi 2026 loppuun mennessä tai aikaisemmin. Laista ei myöskään ilmene mitä tällöin tapahtuisi, sillä lainsäätäjä on luonnoksessa ilmaissut tahtotilan jättää indeksijäädytykset pysyvyksi (HE luonnos s. 9).

Omaishoitajaliitto yhtyy myös Allianssin esittämiin huoliin esitysten vaikutuksista lapsiin:

”Esitys osuu voimakkaasti myös lapsiin. Pienituloisissa asuntokunnissa oli 121 800 lasta vuonna 2021, mikä oli 11,9 % kaikista alle 18-vuotiaista. Pienituloisissa asuntokunnissa olevien lasten määrän arvioidaan kasvavan noin 3 900 lapsella. Ehdotukset siis lisäävät pienituloisuutta sekä lapsiperheissä että koko väestössä. Kelan arvion mukaan esitys lisää pienituloisissa perheissä asuvien lasten määrää 2,8 prosentilla. Noin 120 000 lasta Suomessa elää jo nyt pienituloisessa perheessä ja lapsiperheköyhyys ja sen seuraukset ovat liian monen lapsen ja nuoren arkea. Lapsena koettu köyhyys ja sen seuraukset voivat heikentää terveyttä, osallisuutta ja yhteiskunnan toimintoihin kiinnittymistä läpi elämän ja jopa ylisukupolisesti. Lapsena koetun köyhyyden aiheuttamien haittavaikutusten, kuten sosiaalisten ongelmien tai terveysongelmien paikkaaminen myöhemmässä iässä siirtää kustannuksia korjaaviin toimiin ja tulee siten yhteiskunnalle kalliimmaksi.” Nuorista ja alaikäisistä hoivaajista moni asuu pienituloisessa perheessä, heidän huolehtiessaan esimerkiksi tukea tarvitsevasta sisaruksestaan tai vanhemmastaan.

LAPSILISIEN KEHITTÄMINEN

Omaishoitajaliitto kannattaa lapsilisien kehittämistä ja niiden rahoituksen vahvistamista. Ehdotetut parannukset ovat tervetulleita, mutta samalla hyvin marginaalisia suhteessa heikennyksiin perheissä, joita uhkaa jopa satojen eurojen tulonmenetykset. Parannukset eivät myöskään kohdentuisi kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa oleville perheille, sillä toimeentulotukea saavissa perheissä lapsilisä huomioidaan tulona, jolloin toimeentulotukea saavien lasten perheet eivät hyödy lapsilisien korotuksista. (Ks. HE luonnos s. 30)

Omaishoitajaliitto ehdottaa, että lisäresurssit kohdennettaisiin siten, että ensi tilassa tuettaisiin myös toimeentulotuen varaan joutuneita perheitä. Hallituksen esittämien mittavien, mm. asumistuen ja työttömyysturvan, leikkausten johdosta yhä useampi uhkaa jäädä toimeentuloturvan varaan. Sosten julkaiseman vaikutusarvion mukaan toimeentulotuen saajien määrä uhkaa eri leikkausten vuoksi nousta jopa 47 000 hengellä, joista 12 700 on lapsia. Perheitä, jotka uhkaavat ajautua viimesijaisen toimeentuloturvan varaan tulisi huomioida ja suojella paremmin.

Sopimusomaishoitajina toimii noin 50 000 omaishoitajaa. Läheis- ja omaishoivan sitovia ja kuormittavia tilanteita kohdistuu paljon sitäkin laajempaan joukkoon. Sopimusomaishoitajista noin kolmannes on työkäisiä. Hoidettavat ovat usein yli 65-vuotiaita sekä myös nuorempia, ml. alaikäisiä, joilla on pitkäaikaissairauksia, vammoja tai toimintarajoitteita. Myös omaishoitajilla itsellään voi olla pitkäaikaissairauksia, vammoja tai ikääntymisen tuomia rajoitteita. Yhteistä näille on, että he eivät voivat useinkaan sitovan hoivan vuoksi kerryttää ansiotuloja, ellei vastaavasti paranneta hyvinvointialueiden palveluiden saatavuutta ja laatua.

Tämä tarkoittaa myös sitä, että sosiaaliturvan muuttuessa yleisestä asumistuesta toimeentuloturvaksi, eivät lapsilisät ja omaishoidon tuki enää ole ns. etuoikeutettua tuloa, joka jätetään huomiotta tulolaskelmissa.

Olisi johdonmukaista säätää lapsilisä ja omaishoidon tuki etuoikeuteuksi tuloksi toimeentulolaskelmissa. Lapsilisän tavoin, myös omaishoidon tuki huomioidaan toimeentuloa saavissa perheissä tulona, jolloin rahallinen kannustin sitoutua omaishoitajuuteen jää toteutumatta. Tällä on toimeentulotuen varassa eläville omaishoitoperheille välitön köyhdyttävä vaikutus; joko he eivät hyödy viimesijaisesta toimeentulotuesta koska tulot ovat "liian suuret" tai sitten nämä leikataan pois 150 euron jälkeen. Omaishoidontuen palkkio on myös luonteeltaan henkilökohtainen, eli sitä ei voi jakaa esimerkiksi useamman perheenjäsenen kesken, vaikka toimeentulotuki sinänsä mahdollistaisi 150 euron henkilökohtaiset ansiot. On myös epäselvä, missä määrin myös sosiaalietuudeksi usein määritelty omaishoidon palkkio olisi rinnastettavissa ansioksi, sillä tulkinta on ollut kirjavaa.

Omaishoidon palkkioiden leikkaantuminen pois toimeentuloturvasta voi välillisesti vähentää omaishoitajan toimimisen houkuttelevuutta ja lisätä entisestään palvelujen tarvetta ja painetta sosiaali- ja terveydenhuollonjärjestelmälle. Tämä on erityisen huolestuttavaa sillä jo nyt esimerkiksi hoitajien henkilöstöresursseista ja palveluiden saatavuudessa on merkittäviä haasteita. Samalla

logiikalla myös potentiaaliset toimeentulotuen varassa elävät sijaishoitajien voi olla mielekästä toimia omaishoitajan sijaishoitajana vain 150 euron palkkion edestä. Myös tämä kaventaa potentiaalisten sijaishoitajien määrää tilanteessa, jossa omaishoitajien vapaiden toteutumisessa on suuria puutteita. Tämä on huomionarvoinen näkökulma, sillä monien säästötoimenpiteiden vuoksi on yhä todennäköisempää, että myös yhä useammasta sijaishoitajasta tulee uusi toimeentulotuen asiakas.

On myös kohtuutonta, että vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevaa omaishoitosopimuksen tehnyttä omaishoitajaa/-perhettä ”rangaistaan” omaishoidon tuen palkkiolla toimimisesta. Lainsäädännössä näyttää olevan valuvika myös lapsilisien yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Tällä hetkellä lapsilisät edistävät kaikkien lasten yhdenvertaisuutta, paitsi kaikkein heikommassa taloudellisessa asemassa olevien lasten, kun lapsille kuuluvat lapsilisät leikataan pois perheen toimeentuloturvasta. Mikäli lapsilisät nähdään keinona edistää kaikkien lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta, olisi johdonmukaista määrätä lapsilisät etuoikeutetuksi tuloksi, joko kokonaan tai vähintään osittain.

Olisi tärkeää, että lapsiperheitä ja omaishoitoperheitä ei rangaistaisi yksinomaan siksi, että nämä eivät oman tai läheisen vamman, sairauden tai muun tarpeen vuoksi kykene hankkimaan ansiotuloja kuten muut perheet. On epäjohdonmukaista ja yleisen oikeustajun vastaista, että heitä erityisesti rangaistaan pelkästään yleisten säästötoimien vuoksi.

OMAISHOITAJALIITON EHDOTUS:

-Omaishoitajaliitto ehdottaa, että lapsilisiä kehitetään siten, että lakimuutoksen yhteydessä tehdään myös muutos lakiin toimeentulotuesta. Pykälään 11 huomioon otettavista tuloista tulisi lisätä 2. momentin listaukseen myös lapsilisät tulona, jota ei oteta huomioon.

-Mikäli omaishoitoperheiden taloudellista ahdinkoa tahdotaan lieventää ja säilyttää kannustimet omaishoitajana toimimiseen, olisi johdonmukaista lisätä myös omaishoitajan palkkio etuoikeutetuksi tuloksi pykälään 11, laissa toimeentulotuesta, eli tuloksi, jota ei oteta huomioon ja joka ei leikkaa annettavan toimeentulotuen määrää.

MUITA HUOMIOTA

Omaishoitajaliitto kantaa huolta lainvalmistelun laadun ja ennakoivien vaikutusarvioiden toteuttamisesta ja asianmukaisesta huomioimisesta. Omaishoitajaliitto toivoo myös parempaa näkyvyyttä ehdotettujen leikkausten ja indeksijäädtysten tavoitteisiin, sillä on mahdollista, että esitetyt toimet vahingoittavat myös julkista taloutta enemmän kuin parantavat. Varmaa on ainakin,

että esitetyt ratkaisut tulevat luomaan paljon taloudellista epävarmuutta, jopa epätoivoa vaikeissa hoivatilanteissa oleville perheille. Omaishoitajaliitto on myös huolissaan hallituksen tavoitteiden ja valitsemien keinojen ilmeisestä ristiriidasta. Vaikka tavoitteena on ollut mm. kiinnittää huomiota perheiden hyvinvointiin sekä puolittaa toimeentulotukea saavien määrä, Sosten toimittamat laskelmat osoittavat selvästi esitettyjen toimenpiteiden johtavan kokonaisvaikutuksiin, jossa toimeentulosaajien määrä pikemminkin kasvaa merkittävästi. Omaishoitajaliitto peräänkuuluttaa hallitusta myös etsimään ja kartoittamaan erilaisia vaihtoehtoisia keinoja tasapainottaa julkista taloutta, jotka eivät aiheuttaisi yhtä suurta taloudellista ahdinkoa ja epätoivoa heikommassa asemassa olevien kansalaisten keskuudessa.

Vartio Elias
Omaishoitajaliitto ry